Astrid H. Roemer voltooit trilogie over Suriname

'De waarheid is niet iets voor mensenmonden'

In tien hoofdstukken en evenzovele uren, van twaalf minuten over één uur midden in de nacht tot twaalf over tien in de ochtend, wacht Pedrick de Derde Abracadabra in zijn luxe landhuis aan de Weg naar Zee buiten Paramaribo op zijn twee kinderen die in een chartervliegtuig vanuit Nederland op weg zijn naar hem in Suriname toe, om met hem zijn vijftigste verjaardag te vieren. Deze tien hoofdstukken worden telkens onderbroken door tussenstukjes die dit wachten aangeven en korte brieffragmenten van de verschillende hoofdpersonen, een door Astrid H. Roemer beproefd procédé dat ze ook in vorige boeken toepaste. De hoofdstukken zélf beschrijven de gedachten van de hoofdpersoon over zijn leven en dat van zijn naasten.

Door Wim Rutgers

"Wie naar Holland vertrekt zal moeten ervaren dat haar sporen vroeg of laat door achterblijvers worden gewist."

Met *Was getekend* rondde Astrid H. Roemer haar trilogie af die aan de hand van een uitvoerige familiegeschiedenis de recente historie van Suriname beschrijft. Het eerste deel, *Gewaagd leven* van 1996, beschreef de jaren tachtig van het militaire bewind, de tweede roman, *Lijken op liefde* uit 1997, was een toekomstroman die Suriname aan de vooravond van de eenentwintigste eeuw beschreef. Dit derde deel, *Was getekend*, omvat een veel langer tijdvak en gaat terug naar de nog onschuldige jaren vijftig met zijn overgang van koloniale tijd naar intern zelfbestuur, de RTC's en de binnenlandse politiek met zijn 'desastreuze' Welvaartsplannen, de naderende onafhankelijkheid en de corruptie daarna, de militaire dictatuur en de gevolgen daarvan, die al in de vorige delen beschreven waren. Zo vormen de drie delen samen een beschrijving van Suriname gedurende de hele tweede eeuwhelft, al moet gezegd worden dat de politieke gebeurtenissen niet meer dan decor en sfeerbepaler van de beschreven familieverwikkelingen zijn. Maar ze spelen op de achtergrond wel steeds mee!

FAMILIE

Grootvader Patrick de Eerste A. (de naam wordt meestal afgekort omdat deze uit protest aangenomen is) afkomstig uit het Amerikaanse Boston en getrouwd met een Surinaamse boslandcreoolse, verbleef en werkte in het oerwoud. Vader Pedrick de Tweede A. is getrouwd met de verpleegster Melani Maria Nieuwmoer, dochter van een passagierende Witrus en een Surinaamse moeder. Pedrick de Derde A. is met hun dochter Sofia getrouwd. Deze hoofdpersoon heet eigenlijk Ilya en is een aangenomen zoon, die in het bos in een biezen kistje gevonden werd zoals het verhaal wil, maar die in werkelijkheid moest worden afgestaan door zijn echte ouders omdat die melaats waren.

Deze Pedrick de Derde A. is in het begin van het verhaal nog onderwijzer maar wordt al gauw marktkoopman en eigenaar van het reisbureau Intertour. Zijn ouders schenken hem een groot perceel woeste zwampgrond aan de Weg naar Zee, dat hij in cultuur brengt, waarop hij een prachtig huis bouwt en dat hij omtovert tot een waar lustoord met visgaten en malse weiden voor zijn paarden, en waar hij onder meer citrus en bananen kweekt. Het gaat hem met zijn markthandel en de landbouw zó voor de wind dat hij zich al jong een welgesteld man kan noemen, ook nog nadat hij als onafhankelijk van de politiek levende zelfstandige, die niet mee wil doen aan de patronage- en machtsspelletjes, het steeds moeilijker krijgt en de economie in de jaren tachtig onder de militairen steeds verder instort.

Pedrick trouwt met Sofi Maria Mus en leidt aanvankelijk een gelukkig leven. Maar het blijkt niet allemaal goud dat er blinkt. Een paar voorbeelden. Pedrick is nog sterk onder de invloed van een jeugdliefde, zijn 'schaduwpartner' Foetida. Later gaat hij een verhouding aan met een Nederlandse blonde, blauwogige huurster van zijn ouderlijk huis. Zijn vrouw Sofi, die verpleegster was, heeft door drankzucht de dood van een hospitaalpatiënt op haar geweten, waaronder zij lijdt. Zij lijdt bovendien aan een jeugdtrauma omdat haar stiefvader haar voortdurend tot sexuele spelletjes dwong. Bij de geboorte van een tweeling blijkt één kind overleden. Later wordt er alsnog een meisje geboren.

Het zijn deze twee kinderen, Junier de Vierde A. en Rozemond, op wie de bijna vijftigjarige vader in de nacht zit te wachten.

De huwelijksrelatie is al spoedig samen te vatten als "met een ondraaglijke liefde haat hij zijn vrouw." Na een zoveelste ruzie zet Pedrick zijn vrouw resoluut het huis uit, waarna Sofi naar Nederland vertrekt, zoals zovelen in de jaren zeventig en tachtig. Zij heeft daar een nieuwe vriend. Ook de kinderen vertrekken, waarna Pedrick nogal eenzaam in zijn luxe landhuis op 'Het Perceel' achterblijft. Al heeft hij gezelschap van een jonge vrouw en haar kind die hij op zijn beurt geadopteerd heeft.

In die eenzaamheid en tegen de economische malaise in, wil hij zijn vijftigste verjaardag groots vieren. Als hij aan het slot van de roman echter naar vliegveld Zanderij rijdt om zijn kinderen op te halen, hoort hij dat het chartertoestel tegen een grote kankantrie gevlogen is en verongelukt is. Zijn z'n kinderen omgekomen?

COMPOSITIE

Astrid H. Roemer werkt in deze roman, zoals bij haar gebruikelijk, met veel leidmotieven, elementen die op belangrijke momenten van het verhaal steeds terug komen en die een symbolische betekenis hebben. Twee van de belangrijkste zijn vuur en water. Vanaf het motto voor in het boek, alle belangrijke levensmomenten, tot het brandende vliegtuig aan het einde van het verhaal speelt vuur een belangrijke rol: "Vuur omvat en is onvatbaar."

Ilya heeft een oogkwaal, waardoor zijn ogen op allerlei belangrijke momenten in het verhaal gaan tranen, en waarvoor hij medisch behandeld moet worden. Zo ontmoet hij in het hospitaal zijn vrouw, nadat hij net het echte verhaal van zijn afkomst heeft gehoord. Andere leidmotieven zijn de angst voor melaatsheid, angst voor slangen die zich nogal eens op het perceel aan de rand van het bos vertonen, het veelvuldige dromen en het vertellen van verhalen en sprookjes. Pedrick heeft de sprookjes van Grimm uit het hospitaal meegenomen, maar Sofi gooit het boek tenslotte weg.

Alle motieven - er zijn er veel meer - zijn met elkaar verweven. Alles keert terug. Een paar voorbeelden. Sofi's dood door schuld in het ziekenhuis wordt gespiegeld door haar in datzelfde ziekenhuis doodgeboren kind. De melaatsheid van Pedrick als baby veroorzaakt later onbewust zijn angst voor de ziekte, al zal hij met zijn Intertour historische reistochten naar de voormalige melaatsenkolonie Batavia ter herinnering aan haar beroemde priester Peerke Donders organiseren.

THEMA

Het centrale motief wordt gevormd door een typisch Roemer-woordspel: koorps - sprook, waarbij de niet-bestaande anagram 'koorps' het leven zélf bedoelt en de 'sprook' de fantasie tegen het leven in: "een sprook is een verhaal dat tegen het leven in wordt verteld. Een koorps is het leven zelf." Door middel van verwijzingen en in elkaar grijpende gebeurtenissen ontstaan er verschillende versies van gebeurtenissen die alleen in de vorm van verhalen bestaan, niet als grijpbare realiteit. "Bij woorden gaat het om dichten en verdichten. In een gedicht gaapt de realiteit. Verdichten is de realiteit herschikken." Zo maakt Pedrick een sprookje van zijn eigen levensverhaal - of is dat het ware verhaal niet? Zo fantaseert hij zich Amazones rond zijn eigen vondelingschap. Zo weeft hij een sprookje rond zijn doodgeboren dochtertje Clair, want "ieder heeft recht op zijn eigen verhaal. Dé waarheid valt toch nooit te achterhalen, er zijn zoveel versies van, evenzovele versies als van wat waarheid zou kunnen zijn: De waarheid is niet iets voor mensenmonden."

TRILOGIE

Zijn de verhaalelementen in *Was getekend* hecht verweven, dat is ook het geval met de totale trilogie. In dit slotdeel keren andere motieven uit de eerdere twee boeken via allerlei personen en gebeurtenissen steeds weer terug en vallen nu op hun plaats door explicatie en aanvulling te verschaffen. Astrid H. Roemer moet wel met een hecht doortimmerd schema aan haar trilogie begonnen zijn! *Was getekend* kan zonder probleem als afzonderlijke roman gelezen worden - dat kunnen de andere twee boeken ook - maar gezamenlijk geeft Roemer ze in hun hechte verwevenheid een aanzienlijke meerwaarde mee.

Ook thematisch zit de trilogie hecht in elkaar. Het derde deel, *Was getekend*, beschrijft de aanvankelijke onschuld van het pas autonoom geworden land, die echter 'dank zij' de Welvaartplannen verandert in de economische achteruitgang, waarbij de falende politiek een grote rol speelt. De economische malaise wordt ronduit morele verloedering onder het militaire bewind. Astrid H. Roemer is hier heel fel over wat de militairen het land Suriname hebben aangedaan. In het eerste deel, *Gewaagd leven*, stond exact die morele neergang centraal. In het tweede deel, *Lijken op liefde*, moet Suriname vooral in het reine zien te komen met de decembermoorden en de burgeroorlog en de wreedheden daarin begaan, maar het lukte in dat boek het land en zijn bewindvoerders niet 'het jaar tweeduizend verschoond van de geschiedenis' in te gaan.

Was getekend is een heel politiek boek geworden. Hoofdpersoon Pedrick kan zich niet verzoenen met de gevoerde vriendjespolitiek en vooral niet met de politici, wegens zijn sterke wil tot onafhankelijkheid zonder politieke patronage. Over de welvaartsplannen en de ontwikkelingshulp met al zijn geld heet het: "Ons land is een proefstation van Wageningen, Delft en Den Haag." Het land werd tot ontwikkeling gebracht "op een plek waar burgers er niet bij zouden kunnen komen," en "wetten tegen Surinamers zijn privileges voor Hollanders." Pedrick overdenkt: "Met Groot Geld is de monsterlijkheid het bestuur van het land binnengedrongen. Hij beseft dat zijn verzet de tijdgeest tegen zich heeft. De beschaving ontwikkelt zich! Met een glimlach zal hij de geselingen van de beschaving verdragen."

De Onafhankelijkheidsviering wordt een kermis genoemd en de militaire parades worden aldus omschreven: "De tronies staan hem niet aan. Snoeten van gedresseerde kunstdieren. Dierendressuur vindt hij onverdraaglijk. Als mieren beweegt de landmacht zich door de stad. Als mieren zullen zij de stad kaalvreten..."

Temidden van dit alles is de taal zélf het centrale gegeven. Aan het begin van het eerste deel, *Gewaagd leven*, gebruikte Astrid H. Roemer een ongewoon maar treffend beeld voor wat literatuur is. Ze vergelijkt daar feiten en verhalen met het beeld van een suikerspin. Het stokje van een suikerspin is daarbij het feit, de opgeblazen suiker het verhaal, en samen vormen ze 'de waarheid', die altijd iets vluchtigs is, slechts geldig voor het moment en relatief. Wat blijft zijn de consequent volgehouden gesponnen verhalen rond de feiten, die van alle kanten bekeken kunnen worden: "Je kan zo verliefd zijn dat je naar rozen gaat ruiken, maar als je het niet in woorden onderbrengt, verdort het gevoel." Schrijven en spreken - literatuur - dient bij Astrid H. Roemer om talig waarheid te vinden en te tonen.

Sedert Astrid Roemer haar auteursnaam veranderd heeft in Astrid H. Roemer en van uitgever veranderde, schrijft ze leesbaarder verhalen met een duidelijker plot en met behulp van minder hermetisch diepzinnig - quasi-diepzinnig zo u wilt - taalgebruik. Ze werkt nog wel spaarzaam met woordspelletjes, met koppeltekens, maar niet meer zo veel met hoofdletters, cursief e.d. en onbegrijpelijke metaforen. Als vanouds weeft ze allerlei verhaaldraden door elkaar heen, maar deze draden zijn veel traceerbaarder dan die in wat ik maar als haar zwart-feministische schrijf-episode aanduid. Wel vind ik het een 'ironia di bida' dat ze dit derde deel en de trilogie opdroeg aan de nagedachtenis van Jos Knipscheer, de uitgever bij wie ze wegliep. Broer Frank Knipscheer zou haar denk ik graag voor zijn fonds behouden hebben. Astrid H. Roemer is inmiddels een van de bekendste vrouwelijke auteurs van Nederland geworden en zeker de in Nederland meestbekende van de Nederlands-Caraïbische literatuur. "Wie naar Holland vertrekt zal moeten ervaren dat haar sporen vroeg of later door achterblijvers worden gewist," schrijft Roemer, maar met haar literaire werk toont ze zich zó nadrukkelijk met haar land van herkomst verbonden dat ze haar ook daar in Suriname voorlopig niet in het vergeetboek zullen plakken.

Astrid H. Roemer: Was getekend
Amsterdam: De Arbeiderspers
1998
455 pagina's ISBN
90 295 3510 5